

ESCRIPtors BRITÀNICS EN ARMES

DIVERSOS CAMINS CAP A LA GUERRA
CIVIL ESPANYOLA (1)

PER MIQUEL BERGA I BAGUÉ

Els joves escriptors britànics dels anys 30, trobaren en la Guerra Civil d'Espanya el senyal esperat que justificaria tota la seva obra poètica i literària i satisfaria alhora els desitjos de participar activament en els esdeveniments internacionals, mitjançant la seva lluita contra el feixisme.

En aquest article, l'autor dóna notícia de la sèrie de fets —Primera Guerra Mundial, vaga general del 1926, depressió del 29— que sostragaren la societat britànica i donen les claus per a entendre la predisposició a participar en els esdeveniments polítics d'Espanya. En el proper article s'analitzarà la personalitat de diversos lluitadors antifeixistes que tenien el comú denominador d'ésser escriptors i britànics: Christopher Candwell, Ralph Fox, John Cornford, Julian Bell i George Orwell.

ELS ANTECEDENTS

La Guerra Civil Espanyola provocà una quantitat important de literatura arreu del món. Aquells tres anys devastadors exerciren en les imaginacions dels poetes i novel·listes de l'època una fascinació que ha persistit —o potser augmentat— amb el pas dels anys. Encara ara, al cap de quaranta anys, els jurats dels diversos premis literaris que s'atorguen a l'estat espanyol, saben que una part de la seva tasca serà —indefectiblement— llegir unes quantes novel·les amb la guerra civil al rerafons. Fins i tot abans d'acabar-se, la guerra civil ja havia establert la seva reputació com a font d'inspiració literària, gràcies a les obres de Hemingway, George Orwell o André Malraux, per citar només alguns d'escriptors amb una sòlida posició literària en les seves respectives cultures.

A Gran Bretanya, la Guerra Civil va motivar molta més literatura que la Segona Guerra Mundial, tot i que aquesta va durar el doble i el mateix país hi fou directament involucrat. Abans de passar a analitzar les reaccions dels escriptors britànics respecte al conflicte espanyol, valdrà la pena discutir una sèrie d'esdeveniments socio-polítics i literaris que, d'alguna manera, configuraren les respostes personals que la quasi

totalitat de les personalitats literàries britàniques donaren a la guerra civil.

La majoria d'escriptors que visqueren la Guerra Civil havien nascut als darrers anys del segle XIX o durant la primera dècada del segle XX. Això vol dir que hagueren de presenciar una colla d'esdeveniments —generalment catastròfics— que sotragaren la societat britànica d'entreguerres: els efectes de la Primera Guerra Mundial, la vaga general del 1926, la depressió econòmica del 1929, l'augment de l'atur, la progressiva hegemonia del feixisme a Europa...

LA TERRA GASTADA

Què va representar per a ells la I Guerra Mundial? Naturalment per a alguns, massa petits, no gran cosa, però per a la majoria, adolescents llavors, significà despertar al món en unes condicions en què la descoberta de la vida portava implícita la descoberta de la guerra. El 1914 George Orwell, que acabava de fer onze anys, publicà en un diari comarcal un poema titulat «Desper-teu Joves d'Anglaterra», que constitueix un breu, però dens, inventari de tots els clixés de la tradició bèl·lico-poètica britànica, de la qual Rupert Brooke n'esdevindria el representant més genuí. En el

poema d'Orwell hi és tot: la glorificació i mistificació del sacrifici, el llenguatge èpic i pompós, la resposta emocional al coratge i a la covardia, l'exaltació del patriotisme contra l'invasor estranger...

Ara bé, el més important és que l'edat no els permeté d'ésser protagonistes d'aquella guerra on els seus germans i amics més grans morien «gloriosament». Cada setmana s'organitzaven memorialis i es pronunciaven discursos a les escoles en record i homenatge dels joves caiguts per Anglaterra. Aquesta frustració restà, conscientment o inconscient, gravada en tots aquells col·legials. Com el mateix Orwell confessaria molt més tard, «et senties una mica menys home pel fet de no haver-hi pogut participar». Per a molts, la guerra d'Espanya es presentava com la primera gran oportunitat de morir «gloriosament».

De totes maneres, la victòria de 1918 provocà una reacció pacifista i antimilitarista que va estar «de moda» fins avançats els anys trenta. A part dels efectes psicològics, però, la guerra n'havia de produir d'altres. El preu de la victòria fou excessiu. L'economia britànica no recuperaria mai més la confiança i la relativa estabilitat dels anys de la pre-guerra. El deute contret amb els Estats Units fou enorme i Londres començà a deixar d'ésser la capital

financera mundial. Les exportacions britàniques es ressentiren de la manca de capacitat adquisitiva dels països de l'Europa occidental. El mercat rus restà pràcticament anul·lat. El nombre de treballadors en atur augmentà considerablement durant els anys vint, i el país s'hagué de refiar dels tractats de preferència que havia contret amb les colònies d'on sortien la majoria de matèries primeres.

La futilitat de la guerra, la inseguretat econòmica i el desànim generals es veuen perfectament reflectits a «The Waste Land» (La Terra Gastada, 1922), el poema de T.S. Eliot, nord-americà de naixement. Paradoxalment, el seu país d'origen vivia una empenta econòmica extraordinària enmig d'una gran abundor. Com deia molta gent, Henry Ford havia derrotat Karl Marx.

LA VAGA GENERAL DEL 1926 i ELS FRONTS D'ESQUERRA

Deixant de banda els efectes psico-socials de la guerra, Gran Bretanya visqué, encara, en la dècada dels vint dos fenòmens rellevants en el context d'aquest article: la vaga general del 26, i l'inici dels moviments de solidaritat internacional.

El gener de 1924 es formava el primer govern laborista amb majoria parlamentària gràcies a un pacte amb els liberals. Aquest pacte s'havia de trencar com a conseqüència del tractat anglo-soviètic i fou necessari convocar noves eleccions generals el novembre del mateix any. Una setmana abans de la votació va fer-se pública, a través de la premsa, una carta signada pel president de la II Internacional, Zinoviev, adreçada al jove partit comunista britànic⁽¹⁾. Aquesta carta animà decididament les eleccions i propicià una forta campanya dels conservadors en els termes usuals de «patriotisme», «defensar-se contra l'amenaça roja», «evitar l'injerència estrangera en els afers de casa», etc... La victòria conservadora fou aclaparadora.

Aquest assumpte produí gran irritació entre els laboristes, que sempre ho consideraren «joc brut» dels conservadors. Així, a la primera ocasió i conjuntament amb els sindicats, amenaçaren el govern conser-



George Orwell a l'edat de catorze anys. Als onze anys, el 1914, publicà en un diari comarcal un poema titulat «Desperteu joves d'Anglaterra!» que constitueix un breu inventari de tots els clíxés de la tradició bèl·lico-poètica britànica.

Thomas Stearns Eliot. El 1922 publicà The Waste Land (La Terra Gastada), que el consagrà com a poeta. Per als escriptors britànics que es feren conèixer en la dècada dels trenta —la majoria poetes— The Waste Land constituí una mena de manifest poètic, un punt de partida i de ruptura (estilística), un model a seguir.

vador amb una vaga general. El 1925 el govern havia retirat el subsidi a la indústria del carbó i els propietaris de les mines decidiren reduir els sous i augmentar les hores de treball. El 26 d'abril els miners deixaren de treballar i el 3 de maig s'inicià la vaga general en solidaritat amb els miners.

La vaga sacsejà tots els estaments de la vida britànica. De fet, els sindicats no saberen què fer amb una arma tan inesperadament poderosa i, al capdavant, arribaren a acords més o menys extraoficials amb el govern i desconvocaren la vaga al cap de nou dies. Els miners resistiren encara sis mesos.

En el seu conjunt, cal valorar-la com un fracàs de les concepcions revolucionàries del sindicalisme i, en conseqüència, com un enfortiment del parlamentarisme britànic. No obstant això, la vaga havia creat una situació clarament pre-revolucionària. L'intent de reconciliar la militància artística amb la militància revolucionària fou la preocupació central de la majoria dels escriptors joves dels anys trenta. Per a ells la vaga general del 26 esdevindria un punt de referència inevitable.

Molt en la línia del llenguatge de lluita de classes que la vaga general havia propiciat, durant aquests anys s'introdueixen els conceptes d'«esquerra» i «esquerranisme»⁽²⁾. La indefugible divisió entre la dreta i l'esquerra es presentà, de bon principi, com una elecció entre alternatives ben definides: passat *versus* futur; tradició *versus* innovació. Malgrat que fins ben avançada la dècada dels trenta fou clar que l'esquerra tenia un partit: el comunista, i una terra promesa: la Unió Soviètica, el concepte d'esquerra agrupà, de fet, les forces progressistes de la societat britànica compostes, a més dels comunistes, per socialistes, liberals, i algun cristià de bon cor. En general, l'esquerra s'entengué fàcilment en qüestions de política internacional, però l'entesa en els afers domèstics fou molt més complicada.

El judici i execució als USA de dos immigrants italians —Sacco i Vanzetti— provocà una manifestació de protesta per la decisió del tribunal de Massachussets, que aplegà més de dues-centes mil persones a Hyde Park. Durant l'agost del 1927, manifestacions d'aquest tipus foren freqüents a moltes capitals europees.

De llavors ençà, l'esquerra s'associà amb moviments internacionalistes, mentre la dreta —per reacció— anava adoptant postures d'«afirmació nacional» i de manifesta «insularitat». Les Brigades Internacionals serien, al cap de deu anys, l'exemple més espectacular de solidaritat internacional. El somni efímer d'una il·lusió profundament arrelada en l'esquerra: l'Europa dels treballadors. Cal dir, en qualsevol cas, que la guerra d'Espanya, la presenten els intel·lectuals formats en cercles «esquerrans» com un pas més —el més desafiant, si voleu— en una sòlida tradició d'actituds solidàries en qüestions internacionals.

Cal fer esment, encara, de l'impacte que, en el món literari, produí la publicació del llarg poema de T.S. Eliot, «The Waste Land», al qual ja ens hem referit més amunt. Per als escriptors que es feren conèixer en la dècada dels trenta —la majoria poetes— «The Waste Land» constituí una mena de manifest poètic, un punt de partida i de ruptura (estilística), un model a seguir. Identificant-se amb el poema, els poetes joves assumien el cos de valor que Eliot presentava a la seva obra. Justament, la recerca d'uns nous valors seria una preocupació compartida pels intel·lectuals dels anys següents. Si com Orwell afirmà, anys més tard, la característica dels escriptors dels anys vint havia estat «un sentit tràgic de la vida», allò que caracteritzà la generació dels anys trenta fou la voluntat d'escriure amb el seriós propòsit d'oferir alternatives.

Resumint, doncs, en començar la dècada dels trenta la majoria de joves intel·lectuals havien perdut l'ocasió d'intervenir en la Primera Guerra Mundial; havien presenciada —des de les universitats— com el 1926 els treballadors paralizzaven tot el país i es creava un estat de coses pre-revolucionari; participaven en actes de solidaritat internacional i, generació de postguerra al capdavant, havien de reconstruir un món en desordre i recuperar la fe en els valors humans.

1930-1936: DEPRESSIÓ, ATUR, FEIXISME...

El crac de la borsa novaiorquesa del 29 afectà profundament l'economia britànica. L'economia britànica depenia d'un comerç internacional

que encara no s'havia recuperat del desordre provocat per la Primera Guerra Mundial i que del 29 al 34 havia d'enfonsar-se progressivament. D'altra banda, una xarxa de deutes provinents de la guerra del 14 quedà totalment desarticulada. Alemanya rebia diners americans per a poder recuperar-se dels perjudicis de la guerra. Anglaterra rebia diners d'Alemanya per a poder pagar el seu deute amb Estats Units. Aquests lligams internacionals feien inevitable que un desastre econòmic als USA tingués repercussions directes arreu d'Europa.

Cal no oblidar tampoc que el canvi de patró monetari internacional a favor del dòlar deixà la moneda anglesa en desavantatge. Un absurd xovinisme dels responsables de la política econòmica dels governs posteriors a la guerra va produir revaluacions de la lliura esterlina per tal de mantenir, tossudament, el nivell d'abans de 1914 quan el més raonable era la devaluació. França, per exemple, que va devaluar, aconseguí augmentar en un 47% les seves exportacions davant el raquític 1% de Gran Bretanya. Com a conseqüència, l'activitat industrial disminuí i pel 1918, Gran Bretanya era ja un país amb una important inestabilitat social, i amb un atur *de facto* generalitzat i per sobre el 20%.

El 1931, els resultats del «Macmillan Report on Finance and Industry» revelaren la perillosa situació en què es trobava l'economia nacional, i el «Committee on National Expenditure», presidit per Sir George May, elaborà un estudi que preveia un dèficit de 120 milions de lliures en els pressupostos generals.

La situació era prou alarmant i s'arribà a la formació d'un govern de concentració presidit pel laborista MacDonald. Aquest govern, anomenat National, governà amb diverses combinacions al llarg de tota la dècada. La seva formació provocà un gran desencant en les masses sindicalistes i MacDonald fou considerat un traïdor a la classe obrera⁽³⁾.

En les negociacions per a la formació del National Government hi havien pres part en els llocs clau gairebé els mateixos homes de la vaga general del 26. Tot plegat produí un sentiment generalitzat de desconfiança en la classe política parlamentària del país. Enmig de l'evident



crisi econòmica, aquesta crisi de «personalitats» propicià escissions importants del Labour Party (sobretot la formació de l'«Independent Labour Party», el 1932), i una radicalització progressiva a l'entorn del partit comunista, d'una banda, i en l'altre extrem, del nou partit d'inspiració feixista d'Oswald Mosley.

De totes maneres, darrera les intrigues polítiques hi havia la verdadera tragèdia nacional: quasi tres milions de persones en atur forçós. El nombre de parats registrats oficialment mai no va baixar dels dos milions d'ençà el 1931 fins a començaments del 1936. La paga d'atur era suficient per a evitar que una família morís de gana, però significava una alimentació escassa i repetitiva a base de pa, margarina i te. Per acabar-ho d'adobar, una de les primeres mesures que prengué el National Government fou la de disminuir les pagues de la gent en atur. Això es portà a terme amb la creació de l'anomenat *Means Test* (o comprovació de recursos) que realitzaven uns comitès locals. El *Means Test* permetia anul·lar la paga de la gent de qui es pogués demostrar que tenia estalvis o algun parent amb suficients diners per a alimentar-los. Com era de preveure, aquesta mesura causà molts conflictes i, sobretot, moltes humiliacions. L'assegurança d'atur era una cosa per la qual els treballadors cotitzaven quan tenien treball i, per tant, cobrar-ho quan no en tenien era un dret elemental.

El descontentament entre les classes populars era general, sobretot contra el cap del National Government, el laborista MacDonald, i també entre l'esquerra intel·lectual i més radical. Mentrestant una organització d'inspiració comunista, la NUWM (National Unemployed Workers Movement), organitzava vagues de fam i manifestacions que eren sovint considerades il·legals pels sindicats reconeguts i pel Partit Laborista. Les accions de la NUWM partien de dos postulats bàsics: a) l'atur és conseqüència del sistema capitalista, i b) l'històric eslògan comunista «tot el que tens per perdre són les teves cadenes». L'acció més espectacular de la NUWM fou la «Marxa de la Fam» de 1932. El 27 d'octubre convergiren a Londres 2.500 marxaires portant una carta de protesta signada, deien,



Un manifestant que protestava contra l'atur és detingut pels bobies. El nombre de parats registrats oficialment a Anglaterra mai no baixà dels dos milions des del 1931 fins a començaments del 1963.

El dia 3 de maig de 1926 s'inicià la vaga general en solidaritat amb els miners. Per a la majoria dels escriptors joves dels anys trenta la vaga general del 26 esdevindria un punt de referència inevitable.

per un milió de persones. A Hyde Park els esperava una gran multitud. La policia carregà amb gran violència. Hi hagueren molts ferits, els dirigents de la NUWM foren arrestats, i la carta mai no va arribar al seu destinatari.

Pas a pas, la inestable situació general augmentava les simpaties per l'esquerra i, per primera vegada, el descontentament de la classe obrera era compartit per les classes altes. Aquestes classes que en la vaga general del 26 sentiren la necessitat d'ajudar el govern per evitar «la revolució del proletariat», veien ara la qüestió en simples termes de justícia humana. És un fet que les consciències dels joves universitaris i, en general, els fills de famílies benestants, foren realment pertorbades pels «marxaires de la fam», per l'insultant *Means Test* i, en definitiva, per les comoditats de la seva pròpia existència en aquella situació de misèria general.

Així doncs, quan el 1932 Oswald Mosley fundà la «British Union of Fascists», la situació a Gran Bretanya era extremadament semblant a la que permeté l'accés de Hitler al poder: atur massiu, depressió econòmica, una classe mitjana insegura i espantadissa, un moviment obrer desmoralitzat per l'actuació del govern laborista, individus de l'alta burgesia disposats a col·laborar amb els feixistes... Amb tot, l'aparent èxit inicial dels «camises negres» de Mosley quedà aviat empetit per una sèrie de factors: l'antisemitisme cada cop més agressiu dels «camises negres», les alarmants informacions sobre represions brutals a l'Alemanya Nazi, l'ambient de tensió i violència que es creava als mítings de Mosley, l'escandalosa passivitat de la policia davant les maneres poc ortodoxes dels «camises negres»... Tot plegat propicià una resposta majoritària i activa que, canalitzada pel NUWM i el partit comunista, acabà per amortir les aspiracions del feixisme a Gran Bretanya.

De tota manera, mentre l'esquerra britànica debatia la millor manera d'aturar el feixisme⁽⁴⁾, una nova agressió d'aquest tipus es produïa a Espanya. Semblava que enlloc no s'aturava el seu creixement, però llavors a Espanya, com afirmen voluntaris que han sobreviscut⁽⁵⁾, «el poble resistí l'investida, i això d'al-

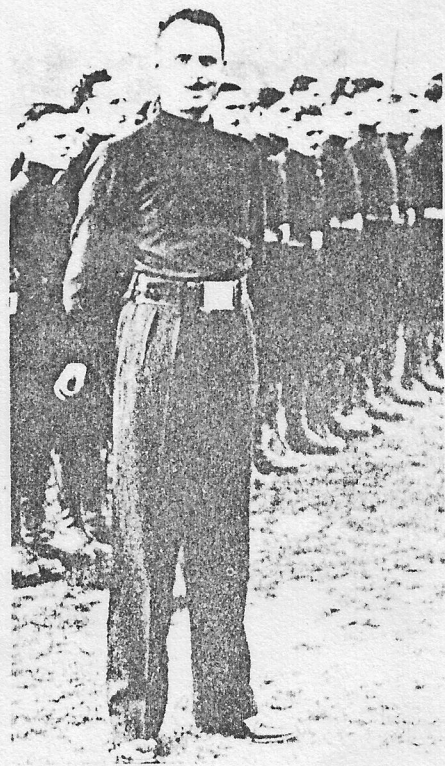
guna manera fou el senyal que tots estàvem esperant».

ELS MITES D'UNA GENERACIÓ LITERÀRIA

Els esdeveniments «externs» que marcaren la dècada 1930-40, i que hem esmentat breument, influïren d'una manera visible en l'activitat artística dels joves escriptors. Orwell diu que en una altra època hauria pogut ésser un «vicari feliç», però que les circumstàncies històriques l'havien convertit en «una mena de pamfletaire». Spender afirma que era impossible escriure res d'esquena a les pressions externes que rebia el poeta. És un fet, que la producció literària dels 30 fou marcada —com mai abans o després— per la continua presència de les preocupacions polítiques. Fins el desencantador pacte germano-soviètic de 1939, pocs escriptors gosaren escriure poesia, teatre o novel·la que

Oswald Mosley al Hyde Park amb els «camises negres» de la seva British Union of Fascists. Malgrat la seva força inicial el feixisme no arribà a arrelar a la Gran Bretanya.

«La Marxa de la Fam» arribà a Hyde Park, el 27 d'octubre de 1932, on els esperava una gran multitud.



no portés un «missatge» polític més o menys explícit. Uns quants títols d'assaig publicats pels escriptors més coneguts en els anys immediatament anteriors a la Guerra Civil Espanyola, suggereixen la tendència dels debats literaris en curs: *The Poet and Revolution, Letter to a Young Revolutionary, Poetry and Revolution...* La creixent càrrega política de les obres literàries era evident i ni tan sols les tradicionalment, «aïllades» institucions acadèmiques britàniques en quedaren immunitzades. Com deia Julian Bell el 1933, «hem arribat a un punt en què (a les universitats) la situació política és l'únic tema de conversa».

De tota manera, l'aportació literària d'aquella generació «atrapada» per la història mai fou extraordinària i Virginia Woolf, per exemple, aviat la catalogà com un desafortunat «accident històric». D'altra banda, l'aportació política dels escriptors i poetes revolucionaris dels anys 30 fou críticament desestimada pels seus hereus: els intel·lectuals de l'anomenada «Nova Esquerra» de finals dels anys 60. Les raons d'un balanç tan poc engrescador rauen, probablement, en la mateixa natura dels mites amb què les circumstàncies històriques impregnaren les imaginacions dels joves escriptors.

Un dels mites que poblà la literatura de la dècada fou la imminència d'una «pròxima guerra». *Vile Bodies* d'Evelyn Waugh, per exemple, és una novel·la publicada el 1930 en què l'acció es situa entre dues guerres: l'anterior i la pròxima. Les prediccions d'una nova guerra apareixen insistentment en tota la literatura de la dècada. A partir de 1933, amb la pujada de Hitler al poder, queden pocs dubtes sobre qui serà l'enemic en la «pròxima guerra», i es fa palesa —sobretot a la poesia i al teatre— la preocupació per trobar líders de masses. Lenin n'és el prototipus indiscutible i els «Himnes a Lenin» del poeta escocès Hugh MacDiarmid són una influència important per als escriptors joves. No obstant això, traïts per la seva classe i educació, Auden, Spencer, Isherwood i altres escriptors menors, retraten un tipus de líders en les seves obres que s'acosten més a un boy-scout audaç que no pas a un leninista. De fet, s'està operant una mitificació de l'heroi. De l'anti-

heroi neuròtic dels anys 20 (el Prufrock d'Eliot) s'està passant a l'heroi-home d'acció.


En la tensió entre el poeta i el seu entorn s'entreveu l'oportunitat d'un heroisme romàntic. Justament el 1935, mor T.E. Lawrence, el mític Lawrence d'Aràbia, el neuròtic, l'homosexual, l'últim gran heroi guerrer. Ell i el seu homònim, D.H. Lawrence, dos homes petits i dèbils que havien convertit la seva neurosi en força creativa, són dos models de l'heroi romàntic. Malgrat que no tenen res a veure amb la política d'esquerres, la seva influència és clara a l'hora de donar el necessari punt de romanticisme a l'aventura revolucionària que per als intel·lectuals de la generació més jove és un desig latent. Tanmateix, és ben simptomàtic que una de les ponències presentades al 1er Congrés Internacional d'Escriptors en Defensa de la Cultura, celebrat a París el juny de 1935, es titulés «La formació d'herois».

El trencament del tractat de Versailles, el pacte germano-japonès, la ineficàcia de la Lliga de Nacions en el conflicte d'Abissínia, la formació de l'eix Roma-Berlín, ompliren l'any 1936 de presagis catastròfics. La Guerra Civil arribava en el moment precís i, en els seus inicis, es presentava sense ambigüitats: per als intel·lectuals, uns eren «els bons» i els altres «els dolents»; uns pretenien exterminar la cultura, els altres la defensaven. Mai com llavors «l'acció no havia esdevingut tan urgent i la seva natura tan clara», com deien els versos d'Auden.

Malgrat que, com enuncia el títol de l'article, només discutirem amb detall els escriptors que lluitaren al front,⁽⁶⁾ és un fet que, tots, atrapats per la història i els mites literaris que ells mateixos havien anat creant sentiren l'impuls i l'obligació moral de convertir aquella guerra «civil» que es lliurava a Espanya en el centre de debat de les seves preocupacions intel·lectuals, morals i polítiques.

A finals de segle Oscar Wilde predicava la total inutilitat de l'art. Als anys 20, T.S. Eliot davant la desolació general anava adoptant actituds cada cop més reaccionàries i s'emparava al recés de l'església tot manifestant que la literatura era una forma de religió. El 1936, els joves escriptors pretenien donar al seu art

una dimensió ben allunyada de les concepcions estrictament esteticistes de Wilde o de l'erudició moralitzant d'Eliot. Ara era cada cop més fàcil identificar-se amb els versos de Majakovskij, «Vull que la ploma iguali el fusell...».

El feixisme amenaçava la llibertat intel·lectual. Perquè la ploma pogués arribar a tenir un dia el mateix valor que el fusell, ara calia —semblava evident— agafar el fusell i travessar la frontera. La causa de la República espanyola es presentava diàfanament «justa». Més tard el pacte germano-soviètic de 1939 escamotjà definitivament molts idealistes, i la Guerra Civil ha quedat en les consciències de les generacions posteriors com «l'última gran causa», el fet històric que segellava una intensa aventura literària. 

NOTES

(1) Se la coneix popularment amb el nom de «la carta roja». Sembla segur que fou una manipulació. Per a detalls veieu Graves, R. i Hodge, A., *The Long Wee-end*, Penguin Books, 1971, p. 153 i següents.

(2) Malgrat que aquests termes eren d'ús corrent a la resta d'Europa, a Gran Bretanya no foren utilitzats fins a finals dels anys 20. Sembla que foren emprats per primera vegada per H.G. Wells el 1927.

(3) Parodiant el títol de l'obra de Shakespeare, a MacDonalld se'l batejà, irònicament, amb el sobrenom de «Labour's Love Lost».

(4) L'esquerra era dividida respecte a la millor manera de combatre el feixisme. Davant les reaccions ofensives i contundents dels comunistes, els laboristes es negaren a participar en accions al·cal·les i pretenien una política educativa que posés en relleu les atrocitats i aberracions del feixisme, cosa que faria impossible que la gent mai no els votés. Aquesta diferència tàctica continua vigent avui dia i s'ha fet palesa amb el «revival» feixista a l'entorn del National Front britànic.

(5) Vegeu «les Brigades Internacionals, 40 anys després», *Presència*, n.º 501, desembre 1977.

(6) Els líders del, diem-ne, moviment literari dels 30 visitaren Espanya durant la guerra civil, però rarament participaren en les lluites al front. Sembla clar que Stephen Spender, per exemple, visità Espanya amb la preocupació fonamental de «treure» un jove (el seu amant) que s'havia allistat a les Brigades Internacionals i que estava atemorit per l'experiència de la guerra. Auden mai no ha explicat massa clarament el que va fer durant la seva visita a València, i la cosa ha quedat tota enigmàtica...

MIQUEL BERGA, llicenciat en filologia anglesa per la Universitat Autònoma de Barcelona. Becat per l'Anglo-catalan Society Studies a la Universitat de Londres. Actualment treballa una tesi sobre George Orwell.